

connexions

La paraula lliure contra les noves blasfèmies

vista prèvia >

Ha de tenir límit la llibertat d'expressió? Les religions són intocables? La intolerància envers la crítica a la religió ha anat guanyant espais en els últims temps. «Allò sagrat» sembla intocable, fins i tot, arribant a coartar la llibertat d'expressió. S'ha de callar per no molestar? O «la paraula lliure» és una condició bàsica de la democràcia? Preguntes que ens interpel·len sobre com construir el futur de les nostres societats.

Daniel Gamper

Professor de Filosofia Moral i Política de la UAB

@DanielGamper

La llibertat

El terme «llibertat d'expressió» ens indueix a pensar que el dret que es protegeix és el de cadascú a aparèixer en públic amb paraules que manifestin les seves opinions. Només exterioritzant-se, expressant-se l'individu es fa present entre els altres, com a portador d'una convicció pròpia, fundada o no. És el que el pensament jurídic italià anomena «llibertat de manifestació del pensament». Aquest terme beu de la concepció romàntica de la subjectivitat, segons la qual els individus són éssers únics i originals, i la seva creativitat no ha de quedar limitada per intervencions externes. El propi John Stuart Mill (1806-1873) parteix d'aquest principi quan sosté que el propòsit de no limitar la llibertat de les persones, llevat d'aquells casos en què hi hagi un dany a altri, és oferir les condicions perquè les individualitats es despleguin orgànicament. Només si les persones no troben traves il·legítimes als seus pensaments i accions poden esdevenir la millor versió de si mateixos i per tant contribuir a la felicitat de la societat.

L'àmbit d'acció de la llibertat d'expressió és la política. Podem re-

muntar-nos als seus orígens amb el reconeixement de la llibertat de premsa i la prohibició de la censura prèvia, és a dir, quan es tutela la crítica als poderosos i es pren seriosament el paper democràtic del quart poder. L'expressió anglòfona *free speech* capta millor que «llibertat d'expressió» el vessant polític d'aquesta llibertat. És la «paraula lliure» que les democràcies necessiten per mantenir la vitalitat de les seves tensions internes i equilibrar els biaixos del poder. Paraula que no atén a les convencions, que va a la recerca de la seva llibertat i que sempre ha de dubtar de les obediències a què es deu sense voler-ho o saber-ho. L'ús col·lectiu de la paraula lliure provoca la confrontació i el fre-gament sense els quals no hi ha un avançament en el saber. El conflicte és l'estímul del coneixement comú, i és també l'horitzó de futur.

Com pot el ciutadà certificar la seva pròpia llibertat? Com assegurar-se que els seus pensaments són realment seus? Qui actua quan actuen? Aquestes qüestions només es poden resoldre mitjançant la confrontació dialògica amb els altres, de la qual solen sorgir desacords els quals pro-

voquen transformacions recíproques. Aquesta reciprocitat és el germen per a la formació de la voluntat col·lectiva. Tal vegada, quan els ciutadans es creuen lliures no fan res més que sotmetre's a una obligació que han interioritzat. Les societats massificades i capitalistes creen els desigs i les condicions per satisfer-los, els ciutadans els interioritzen i s'hi sotmeten, car així és com s'expliquen i es justifiquen a si mateixos.¹ Per a la mirada política, la llibertat entesa en termes psicològics no és central, car qüestiona el principi d'igualtat en què es basa la democràcia i el poder judicial: tothom igual davant la llei, ergo tothom igualment responsable dels seus actes. Una igualtat, d'altra banda, que vol impedir que qui té la força sigui també qui pot censurar, i que protegeix als més petits de l'abús dels poderosos. La democràcia pressuposa normativament una deliberació pública sense barreres específiques per a ningú, sense discriminacions injustificables i, per tant, confia que l'argumentació funcioni com a legitimadora de les polítiques públiques, tot garantint el principi d'autonomia dels ciutadans.

1 HAN, *Transparenzgesellschaft*.

La llibertat d'expressió és la «paraula lliure» que les democràcies necessiten per mantenir la vitalitat de les seves tensions internes i equilibrar els biaixos del poder

Però quina paraula circula, en l'àgora plural i centrada en si mateixa, disgregada i uniforme alhora, especialitzada i vulgar, simplíssima i complexíssima? La paraula intercanviada en l'espai públic, la paraula embrutada en la cacofonia global, la paraula que ha perdut el seu significat després de passar per tantes mans, és també la paraula a la qual cal confiar l'èxit de la democràcia, és a dir, que s'assoleixi una voluntat col·lectiva com a resultat de la deliberació formal i informal sobre el bé comú. La paraula lliure s'ha fet obedient i per salvar-se només depèn de si mateixa.

Les concrecions de la llibertat

Les democràcies liberals parteixen d'una acceptació unànime de les llibertats però en el seu desenvolupament i execució deixen en mans de la política la discussió sobre els seus límits. Per tal que no es doni una traïció interessada políticament a les llibertats fonamentals calen mecanismes de control, barreres infranquejables, un *coto vedado* com el que proposa el filosof argentí

Ernesto Garzón Valdés (1927).² Això es concreta en una fixació de les essències constitucionals bé sigui mitjançant poders contramajoritaris bé sigui amb la jurisprudència. En els debats legislatius es manifesta la tensió entre aquests valors constituents i els interessos del present. Les necessàries relacions entre els poders separats sovint s'intensifiquen i es fan incestuoses de manera que els guardians de les essències constitucionals passen a fer la feina política. En aquests casos, els límits de la llibertat d'expressió pateixen regressions i són manipulats en nom d'hegemonies que pel fet de ser-ho fan de la seva parcialitat interpretativa un bloc granític constitucional que reforça sense esquerdes l'acció del govern de la majoria.

Aquest perill és la demostració a la contra del fet que l'opinió pública i la jurisprudència de les democràcies liberals, tendeixen a atorgar un predomini a la llibertat d'expressió en la ponderació amb altres béns en joc. Les llibertats religiosa i de consciència són fonamentals també

i poden topar en ocasions amb els usos radicals de la paraula lliure, com és el cas de la blasfèmia, però atès que l'única manera de perseguir la veritat en un món plural és mitjançant l'intercanvi lliure, i atès el compromís, formal però nuclear, de la democràcia amb la recerca de la veritat, no ha d'estranyar que, en casos de conflicte, es consideri que en el joc de ponderacions la paraula lliure sigui el trumfo que se sobreposa als sentiments religiosos, els quals no mereixen una tutela que pugui perjudicar la vitalitat democràtica.

Aquest és el motiu pel qual en moltes democràcies europees es discuteix sovint la conveniència de mantenir la protecció dels sentiments religiosos i la penalització de la blasfèmia. Efectivament, els codis penals porten encara romanents d'èpoques en què els sentiments religiosos eren dignes d'una protecció preferent, ja que d'aquesta manera es volia evitar la disgregació social fruit de la falta de respecte per allò sagrat. Tanmateix, la modernització de les societats europees s'ha manifestat en la forma de transformacions legislatives que han desconfessionalitzat els codis penals —distinció entre pecat i càs-

² GARZÓN VALDÉS, «El consenso democrático: fundamento y límites del papel de las minorías».

Les democràcies liberals parteixen d'una acceptació unànime de les llibertats però en el seu desenvolupament i execució deixen en mans de la política la discussió sobre els seus límits

tig— i que responen millor a la secularització de la societat. La separació entre el poder polític i el religiós, base de la laïcitat, ha de concretar-se i adaptar-se als canvis de la societat, d'aquí que una major secularització social es tradueixi en un més intens secularisme polític —que és el terme que utilitzen els anglosaxons per designar la laïcitat.

Una societat secular és aquella en la qual la majoria dels ciutadans, tinguin o no una afiliació o un vincle religiós, desconeixen el sentit d'allò sagrat. «Res no és sagrat», de «tot es pot parlar», «res pot quedar fora de la crítica», són frases moltes vegades repetides en les societats en què s'han liberalitzat els costums i la religió ha deixat de ser omnipresent en la seva funció coercitiva. El fet mateix que es parli de llibertat religiosa indica, no només que les religions han de ser lliures de les interferències il·legítimes de les institucions i la societat, sinó també que la religió és el fruit d'una elecció lliure i que per tant, és competència de cadascú adherir-se o no a una determinada concepció del món en què eventualment encara hi bateguin vestigis d'allò sagrat.

Les formes de vida religiosa o d'espiritualitat que en resulten tenen una concepció del sagrat atenuada, debilitada. D'aquí que siguin encara més pregones les reaccions airades dels que no volen veure maltractats els seus símbols, mots i creences. O també que destaquin per la seva raresa els actes de resistència de les minories religioses que en nom de les seves creences estan disposats a passar penalitats, com els Testimonis de Jehovà empresonats durant el franquisme que no reconeixia l'obligació de consciència al servei militar obligatori. Fins que no es va consumir el vincle entre el fonamentalisme islàmic i el terrorisme, aquestes minories, com el gitanos, eren merament tolerades i convenientment retratades en termes denigrants. Avui, el vilipendi d'allò sagrat d'altri ha deixat de ser una hipòtesi oblidada o un acte amb què es referma la quotidiana discriminació i ha passat a ser un acte de coratge, de solidaritat, d'emfàtica llibertat, de denúncia, de propaganda, en definitiva, un acte ambivalent i perillós.

La secularització és també la generalització de l'humor, la relativització del solemne. Però, com sosté el filò-

sof Richard Rorty (1931-2007), no cal només una relaxació dels dogmes, sinó també unes condicions que permetin aquesta relaxació i el consegüent distanciament humorístic: la inseguretat és el límit de l'humor. El desvalgut té por de riure i suscita un humor indigne. Només en l'estat excepcional que crea la distància sadomasoquista és possible una certa forma d'humor sòrdid. Però hi ha altres límits discutibles, la transgressió dels quals no ens fa caure la cara de vergonya. És justament contra el sentit de l'humor exercit de manera radical, en les sàtires i burles antireligioses, per exemple, que es mobilitzen les forces que proven a mantenir els límits de la llibertat d'expressió allà on ja són i a no permetre'n l'expansió.

Aquesta consideració sobre la seguretat és rellevant quan es tracta de valorar els diversos contextos en què es dona la burla o l'escarni i se susciten les consegüents ofenses a sentiments religiosos. El cas clau en el context europeu és el de les caricatures de Mahoma que van detonar un afer que ha demostrat la transformació radical del significat de l'ofensa avui. En primer lloc, es tractava

Les llibertats religiosa i de consciència són fonamentals i poden topar en ocasions amb els usos radicals de la paraula lliure, com és el cas de la blasfèmia

d'un exercici per posar a prova la salut de la discussió pública danesa, proposada pel *Jyllands-Posten*, un diari que s'havia alineat amb les crítiques a la immigració amb què el Dansk Folkeparti [Partit Popular Danès] anava guanyant més i més escons fins a fer-se imprescindible per garantir la governabilitat. Els redactors comentaven en el text que acompanya les famoses vinyetes que l'autor d'un llibre sobre Mahoma no havia trobat cap artista que volgués il·lustrar-lo, i d'aquí que ells mateixos proposessin a diversos dibuixants si gosarien fer-ho. Es tractava de fer un test de vigor de la llibertat d'expressió en aquest liberal país escandinau. D'aquesta manera també contribuïen a la fàcil campanya contra la «correcció política», és a dir, estaven provant de desemascarar un monstre que ells mateixos havien creat.³ Aquest és el context de justificació d'unes caricatures que quedaven alliberades d'*animus iniuriandi* [intenció d'injuriar], com efectivament

va reblar la sentència d'un tribunal d'Aarhus després que una associació de musulmans denunciés el diari per ofenses als sentiments religiosos: les caricatures no perseguïen l'insult ni l'escarni, sinó la discussió sobre els límits d'allò discutible.

Un altre aspecte rellevant d'aquest fenomen el trobem en el fet que la suposada expressió ofensiva es transmetia a través d'imatges, les qual permeten una forma de comunicació gairebé automàtica. El seu missatge sembla clar, però no es pot reduir a un eslògan ni molt menys a un contingut proposicional, sinó més aviat a un estereotip, de manera que la seva naturalesa és la de confirmar els prejudicis socials.

En tercer lloc, cal subratllar que el debat va explotar a les mans de qui el va suscitar, va anar molt més enllà de la península jutlandesa i més enllà encara del món escandinau, fins a abastar tot el món. En poques setmanes tothom havia vist les vinyetes repetides infinitament per la xarxa. Un discurs local destinat a reflexionar sobre si és o no un anacronisme mantenir la penalització per blasfèmia en el propi sistema legal, acaba

adreçat a tot el globus i esdevenint un conflicte mundial. En última instància, efectivament les vinyetes van estimular un debat europeu sobre com pensa, parla i actua la majoria en societats diverses, sobre qui ha de participar en el procés legislatiu i com ha de fer-ho, sobre si tal vegada hem de recordar què vol dir el sagrat si ens volem fer càrrec dels destins dels refugiats que venen de societats no secularitzades. Aquesta finalitat va ser assolida gràcies a la provocació utilitzada en clau política. La llibertat artística es manifesta així com una útil i èticament delicada drecera en la deliberació pública.⁴

La reacció de l'opinió pública de Dinamarca es va veure immediatament condicionada pels actes violents contra ambaixades daneses i un conflicte internacional que el govern del país va cavalcar amb poca habilitat. La publicació de les caricatures va suposar una ratificació de la tesi que es volia demostrar: que l'exploració dels límits del que es pot dir mitjançant la burla de les creences que altres persones consideren sagra-

3 Com escrivia ja a principis dels anys 1990 Stanley Fish (1935), la correcció política «es troba a la banda dels que criden 'correcció política' i no en la d'aquells als quals se'ls llença aquest epítet». FISH, *There's No Such Thing as Free Speech and it's a Good Thing, Too*, p. 54.

4 GAMPER, «La llibertat d'expressió en la societat tolerant: el cas de les vinyetes de Mahoma».

La llibertat d'expressió en la societat mercantilitzada no obté la seva especificitat dels temes que tracta, sinó del volum amb què els transmet, com si fos més lliure qui crida més fort

des, molt probablement, generarà reaccions violentes, represàlies comercials o conflictes de política internacional. Es prova, per tant, que el debat sobre els límits de la paraula lliure només es pot realitzar transcendint els límits sobre els quals es vol debatre. Si aquesta transgressió suscita reaccions, és perquè aquesta és la naturalesa de les transgressions, que sorgeixin veus discrepants que es considerin atacades i faltades al respecte.

En la societat secularitzada la paraula es guia pel principi segons el qual, d'entrada, res no mereix respecte. I com que res no mereix respecte, la paraula pot també ser utilitzada per aconseguir, no només l'exploració exitosa dels límits del que podem dir sinó també la publicitat gratuïta que dona l'escàndol. La paraula lliure no és tan lliure com per quedar aliena al poder del mercat. O potser és que, colonitzada pel model capitalista de llibertat, la paraula lliure se sotmet també al principi de la competència, és a dir, qui fa més soroll és qui guanya. La llibertat d'expressió en la societat mercantilitzada obté la seva especificitat no dels temes que tracta, sinó del volum amb què els trans-

met, com si fos més lliure qui crida més fort. És usual que els artistes facin un ús abusiu de la paraula quan busquen la provocació per aconseguir ressò social, el qual no discrimina entre l'art excel·lent i l'oportunista, sinó que cau de quatre grapes en les trampes del màrqueting de la provocació. També la publicitat explora els límits de l'estirabot: sota el rètol de l'autoregulació busquen una provocació rendible tot buscant un escàndol controlable, i acceptant que la llei de l'oferta i la demanda és una forma de censura acceptable.

En aquest context, ressonen les paraules del filòsof belga Raoul Vaneigem (1934) qui, des del situacionisme, sosté que tot ha d'estar permès i que la solució dels conflictes no és una legislació que dicti de manera heterònoma a la societat quins són els límits del camp on pastar, sinó una societat en la qual les «calúmnies caiguin pel seu propi pes», en la qual la cortesia entre ciutadans emancipats sigui la moneda d'ús social reconeguda i no hi hagi paraules que es posin sistemàticament a la banda del poder.⁵

5 VANEIGEM, *Nada es sagrado, todo se puede decir*.

L'ideal republicà es troba en aquesta línia cívica. Sense un poble unit no hi ha república que se sostingui. El republicanisme qüestiona el capteniment liberal que tutela de manera preferent les llibertats individuals i que per tant incentiva la diversitat social. La república, quan es tracta de la seva unitat territorial i uniformitat popular, demostra que no té sentit de l'humor. Per romandre en el temps de manera estable, la república ha de convertir aquesta falta de sentit de l'humor en solemnitat ciutadana, no en censura externa. Igual que el llenguatge políticament correcte no persegueix altra cosa que impedir que l'ús habitual del llenguatge sigui un mirall de les dominacions del passat, també la república es basa sobre un llenguatge compartit i assumit sense dominació externa. La llibertat de la república, la seva força, es fonamenta en la unió interna, la qual no pot viure simplement reprimint la diversitat interna, sinó que ha de minimitzar-ne els seus efectes disgregadors, per exemple, amb canals deliberatius en què els exabruptes i els estirabots no trobin ciutadans dèbils que els sentin com atacs personals i que, per tant, demanin un tractament especial als seus sentiments.

La provocació és un estímul que ens porta a parlar de la veritat i de la mentida i fa trontollar els dogmes

Altres repúbliques, les islàmiques, com l'Afganistan, l'Iran, Mauritània o el Pakistan fan una interpretació més regressiva dels drets individuals, els quals han de plegar-se a les exigències d'uniformitat social. No és estrany que els mitjans occidentals prestin una atenció especial a les restriccions penals a la llibertat d'expressió per blasfèmia.⁶ En aquests contextos, la política està en sintonia amb les autoritats religioses, i només la tolerància amb què les majories tractin les minories salvaguarda la pau social. En aquest cas, els límits de la llibertat d'expressió estan marcats no només per garantir l'estatu quo polític, sinó també per motius religiosos. Les minories religioses no passen de ser permeses, és a dir, tolerades, impedides de fer proselitisme. La llibertat d'expressió, en aquests contextos, està directament vinculada a la llibertat religiosa, de manera que si estan prohibides o castigades determinades opinions sobre dogmes de fe és perquè la diversitat social no està reconeguda i es considera un destorb per a la cohesió social. La limitació de la lli-

bertat religiosa es manifesta en una ulterior limitació de les paraules que no es posen al servei de la manera de viure socialment i institucionalment acceptada. A les repúbliques islàmiques els preceptes religiosos determinen els límits de la política i d'aquesta manera persisteixen en l'intent de sobreviure tot reprimint les veus discordants. La legislació contra la blasfèmia que retalla la paraula lliure és una conseqüència de les precàries circumstàncies de la llibertat religiosa: no només les minories d'altres religions es troben en una situació de precarietat, sinó també els crítics ateu i agnòstics, així com de retruc també la racionalitat científica.

La llibertat i els seus límits

El 2007, el cantant polonès de heavy-metal Adam «Nergal» Darskin (1977) va estripar una Bíblia i va criticar l'església catòlica durant un concert. Tres anys més tard el Tribunal Suprem del seu país el va processar per ofenses als sentiments religiosos. El Tribunal sostingué que una persona pot ser acusada d'ofendre els sentiments religiosos encara

que no sigui aquesta la seva intenció, ja que no pot desconèixer que hi haurà persones que seran ofeses. El que en realitat vol dir la sentència és que si bé no va fer aquestes accions per provocar, sí que les va fer perquè provocaven. És el caràcter provocador de trencar una Bíblia el que el cantant no pot desconèixer, per tant, l'ofensa que sap que causarà és el que motiva la seva acció. Tanmateix, atès que es dona en un concert, en una situació artística, i que no és només un insult sinó un insult en el marc d'una situació peculiar, no estrictament deliberativa, no estrictament comunicativa, sinó artística, l'ofensa que eventualment van patir alguns ciutadans catòlics més que l'efecte intencionat de l'acció del cantant, n'és un de secundari.

Cal destacar, però, que el cantant va decidir maltractar la Bíblia en públic perquè era una Bíblia, perquè sabia que allò provocaria malgrat que no sigui aquesta provocació la seva intenció primordial. És a dir, que si va triar la Bíblia és perquè així es faria sentir més que si hagués utilitzat qualsevol altre llibre no connotat religiosament. La reacció dels ofesos i la consegüent acció dels tribunals

⁶ Veure, per exemple, *Annual Report of the U.S. Commission on International Religious Freedom*.

Qualsevol interacció humana que estigui sotmesa a regles, bé sigui un partit de futbol o un intercanvi de parers sobre qüestions polítiques, s'executa posant a prova el límit d'aquestes regles

és contraproduent per a les persones pretesament ofeses, atès que les mesures repressives posteriors el que fan és suscitar un debat sobre la seva mateixa licitud i multiplicar el ressò de l'acció provocativa. Desconec si la música d'aquest cantant se sosté per si sola, però en el món de l'art hi ha molts exemples de pretesos artistes que han aconseguit el seu renom a base de dir-la més grossa que ningú i d'aquesta manera aconseguir una atenció que no es correspon amb la qualitat dels seus «productes». A més, el ressò dels ofesos no fa res més que deixar encara més desprotegida la doctrina o dogma que aquests mateixos ofesos volen veure protegida, atès que els provocadors passen a ser víctimes dels censors i poden adduir no només la seva genuïtat artística sinó també un pretès compromís polític.

En la seva defensa de la paraula lliure, dels mots no interferits, Mill ve a dir que cal un advocat del diable que estigui permanentment defensant allò que és indefensable. Segons l'anglès, d'aquesta manera es manté desperta la consciència ciutadana i s'estimula un debat públic que ens permet de recordar per què soste-

nim el que sostenim. Vista així, la provocació és un estímul que ens porta a parlar de la veritat i de la mentida i fa trontollar els dogmes.

La tesi de Mill és que només aquelles societats amb menys interferències en les llibertats individuals permeten la proliferació de la diversitat social. Isaiah Berlin (1909-1997), en el seu famós assaig *Two concepts of liberty*,⁷ sosté que aquesta tesi està refutada pel fet que també en condicions de mancança de llibertat prospera la diversitat, singularitat i genialitat humanes. La llibertat entesa com a no interferència no és la «condició necessària» del desenvolupament humà. Podem anar més enllà, i fins i tot capgirar la tesi: per tal que es doni una utilització emfàtica de la llibertat, cal que hi hagi alguna forma de resistència. Atès que la llibertat s'exerceix en el límit, només si hi ha algun límit contra el qual topar, es donen accions realment lliures. És clar que d'aquí no se segueix que sigui convenient que hi hagi intenses interferències socials i institucionals en la vida de les persones. Certament, en contextos liberals prolifera

automàticament la diversitat social, com sosté John Rawls (1921-2002) en la introducció a *Political Liberalism*. El que sostinc és que no-més podem dir que s'està exercint efectivament la paraula lliure quan hi ha alguna resistència que tendiria a impedir-ne la difusió. La protecció institucional de què gaudeixen els ciutadans per exercir la seva llibertat de manifestar el pensament no els protegeix en els seus usos banals de la paraula, sinó quan hi ha algú que sosté que en un cas concret s'han superat els límits del que es pot dir.

Qualsevol interacció humana que estigui sotmesa a regles, bé sigui un partit de futbol o un intercanvi de parers sobre qüestions polítiques s'executa posant a prova el límit d'aquestes regles. D'igual manera que el jugador apura la línia del fora de joc o prova de treure la pilota sense fer falta al rival però gairebé, la paraula qüestiona les limitacions existents, empeny contra les parets de la norma, perquè només aleshores s'està emetent de manera emfàticament lliure. Un dels límits habituals a les llibertats individuals és l'ordre públic, el qual no ha de ser pertorbat, no ha de ser sacsejat fins

7 BERLIN, *Two concepts of liberty*.

Atès que la llibertat s'exerceix en el límit, només si hi ha algun límit contra el qual topar es donen accions realment lliures

a conduir a la violència. John Stuart Mill posa l'exemple d'una turba que és encesa per un discurs públic i linxa els dolents, emblemàticament retratada a la novel·la de Harper Lee (1926-2016) *Matar un rossinyol*. En aquest cas hi ha un vincle estret i perceptible entre la paraula i l'acció violenta. Recordem que aquest vincle va ser la justificació que va donar el Govern de José María Aznar (1953) per a la llei de partits polítics que exclouïa de facto els partits de l'esquerra abertzale que no condemnaven la violència d'ETA. Si es verifica una relació de causalitat entre la paraula i la violència, aleshores es pot aduir amb bones raons que hi ha hagut una pertorbació indesitjable de l'ordre públic. Aquestes bones raons no oculten però la seva parcialitat, ja que també hi ha bones raons per dubtar de l'existència d'aquest vincle així com per tenir més que dubtes raonables sobre el caràcter polític i no jurídic d'aquestes decisions.

Avui la paraula es veu limitada no només per protegir els menors i els dèbils, o per reprimir una presumpta violència, sinó també per pacificar l'espai públic. Són les noves blasfèmies que es tradueixen en una cen-

sura benintencionada que prefereix el silenci a l'intercanvi. Els exemples són diversos, des d'una escola britànica que va decidir no explicar més el conte dels tres porquets per no ferir els sentiments religiosos dels nens musulmans de les seves aules, fins als editors que esporquen els llibres d'Hergé (1907-1985) o d'Enid Blyton (1897-1968) per no reproduir estereotips colonialistes i sexistes. I encara altres noves blasfèmies que s'amaguen rere banderes i corones i que també busquen i troben el suport de la llei, i de retruc conciten unanimitats socials granítiques.

Certament, totes les constitucions que reconeixen un lloc preferencial a la paraula lliure inclouen també una clàusula sobre els seus límits. En moments de turbulència política, quan les majories se senten autoritzades a exercir la repressió sobre els grups minoritaris, el poder judicial s'alça com el custodi d'aquesta llibertat. Els jutges passen a ser els guardians de la democràcia. Aleshores les institucions amenacen de colgar la vitalitat social sota un plec d'actes.

Cal que ho repetim tant com sigui necessari. La inclusió de la paraula

lliure en el fonament dels ordenaments constitucionals és producte d'un moment molt lúcida de la història humana. D'aleshores ençà l'espontaneïtat, la fricció i la inquietud queden tutelades en nom de la paraula lliure. L'estat se'n fa garant: oscil·la entre l'omnipresent temptació de servir-se de la paraula i la voluntat —sempre feble— de viure la pèrdua de poder sense patir la síndrome d'abstinència. Aquesta acrobàcia del liberalisme, llegat preciós i enverinat d'Europa, només pot sobreviure amb un poble amatent que prengui les armes de la paraula quan veu que s'estan rovellant. ■

■ Bibliografia

BERLIN, Isaiah. *Two concepts of liberty*. Oxford: Clarendon Press, 1958.

COMISSION ON INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM, «Annual Report of the U.S. Commission on International Religious Freedom» [en línia]. Abril de 2013. Disponible a: <www.uscirf.gov>.

FISH, Stanley. *There's No Such Thing as Free Speech and it's a Good Thing, Too*. Oxford: Oxford University Press, 1993.

GAMPER, Daniel. «La llibertat d'expressió en la societat tolerant: el cas de les vinyetes de Mahoma». A *Quaderns del Consell Audiovisual de Catalunya*, núm. 27, p. 13-26, 2007.

GARZÓN, Ernesto. «El consenso democrático: fundamento y límites del papel de las minorías». A *Isonomía*, núm. 12, p. 7-34, 2000.

HAN, Byung-Chul. *Transparenzgesellschaft*. Berlín: Mathes&Seitz, 2012.

LEE, Harper. *Matar un rossinyol*. Barcelona: La Butxaca, 2015.

RAWLS, John. *Political Liberalism*. Nova York: Columbia University Press, 1993.

VANEIGEM, Raoul. *Nada es sagrado, todo se puede decir*. Santa Cruz de Tenerife: Melusina, 2006.